

ПОВЕРТАЮЧИ ІМЕНА: ЮРИСТ-МІЖНАРОДНИК ЛАЗАР РУВІМОВИЧ ВОЛОЖ (1908–1941)

В історії харківської школи міжнародного права найбільшу кількість «білих плям» має міжвоєнний період 1918–1939 рр. Це стосується не тільки певних історичних фактів і документів, але й учасників тих подій.

¹ Доктор юрид. наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Прикладом цього є доля вітчизняного юриста-міжнародника Лазаря Рувімовича Воложа.

Досліджуючи історію викладання та науки міжнародного права у Харкові за останні більш ніж 200 років, ми неодноразово зустрічали публікації 20–30-х років минулого століття за авторством Л. Воложа [1–12]. Однак ні імені, ні по-батькові цього дослідника встановити не вдавалось. Ситуацію також заплутували помилки з ініціалами [13], що було в цілому притаманно тому періоду. Другу літеру в ініціалах Л. Р. Воложа вдалося відновити завдяки довіднику «Весь Харьков» за 1926 рік, де вказано, що «Волож Лаз. Рув.» проживає за адресою «Скрып. пер. 4» [14, с. 278]. Крім того, на сайті Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка зазначається, що Л. Р. Волож працював на юридичному факультеті перед початком Другої світової війни [15]. Завдяки дослідженням проф. І. Б. Усенко, присвячених історії вітчизняної юридичної науки, є інформація про участь Л. Р. Воложа у діяльності Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства. В той же час І. Б. Усенко зазначає: «Прожиттєвий шлях Л. Р. Воложа ... інформація майже відсутня. Достовірно відомо лише те, що він був серед перших викладачів (доцентів) відновленого юридичного факультету Київського університету і загинув на фронтах Великої Вітчизняної війни» [16, с. 187]. Таким чином, з'явилися перші обриси для відновлення біографії вченого.

Довгий час ніякої додаткової інформації віднайти не вдавалось. Але завдяки розвитку всесвітньої мережі Інтернет та поступовою появою у ній архівних документів, нарешті вдалося встановити повне ім'я та по-батькові, а також місце народження науковця. У листі показань Меморіального фонду ЯдВашем місцем народження у 1908 році Лазаря Рувімовича Воложа зазначається Бахмут Катеринославської губернії, а також вказано про його загибель на фронті у серпні 1941 року [17].

У зв'язку з частковим розсекреченням російських архівів часів Другої світової війни, вдалося встановити офіційні дані про час і місце загибелі Л. Р. Воложа. Згідно Списку особового складу військових трибуналів, вбитих і таких, які пропали без вісти від 3 квітня 1942 року судовий секретар Військового трибуналу Київського гарнізону Л. Р. Волож пропав без вісти [18, с. 27 № 402]. Більш детальну інформацію знаходимо у Донесенні про безповоротні втрати від 12 вересня 1942 року, де вказано, що Л. Р. Волож пропав без вісти 20 вересня 1941 року під час оточення у районі Пирятина Полтавської області [19, с. 7 № 117]. Відпо-

відно, формулювання «пропав без вісти» не надає точної дати смерті, а місцеположення «у районі Пирятин» вказує лише приблизні координати можливого місця загибелі. Список загиблих працівників військових трибуналів під час оточення під Пирятином нараховує цілих 125 осіб (одна особа загинула раніш при переправі р. Десна (її притоку) 9 вересня 1941 р. – військовий юрист І. Т. Дмитрієв (№ 72 у списку)). Це також вказує на відносну точність офіційної дати та місця загибелі усіх 125 військових юристів.

Тим не менш, трагедія Південно-Західного фронту вже достатньо детально досліджена [20–22]. Ми можемо лише припустити, що у зведеній колонії штабів Південно-Західного фронту і 5-ї армії разом із командуванням знаходилися також і військові юристи. На місці загибелі М. П. Кирпоноса та його бойових побратимів в урочищі Шумейкове біля с. Ісківці Лохвицького району Полтавської області у 1976 році було відкрито Меморіальний комплекс. На нашу думку, буде справедливим вважати масове поховання бійців та командирів Червоної Армії в урочищі Шумейкове також місцем загибелі Лазаря Рувимовича Воложа.

Поступово почали з'являтися підтвердження окремих біографічних даних Л. Р. Воложа. Так, у дослідженні Н. Б. Ніколаєвої [23], присвяченому проф. Глібу Васильовичу Александренко (між іншим теж випускнику (1925) і викладачу (1925–1929) Харківського інституту народного господарства), наведені матеріали кримінальної справи № 18937-фп [24], що підтверджують перебування Л. Р. Воложа у складі кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Київського державного університету, як мінімум, до 23 червня 1941 року (дата арешту Г. В. Александренко). На жаль, більш детальної інформації про харківський і київський періоди життя Л. Р. Воложа поки що встановити не вдалося. Маємо надію, що подальші пошуки у архівах Києва та Харкова дозволять повністю відновити біографію ще одного вітчизняного науковця минулого століття.

Література:

1. Волож Л. Гипноз и возможности его применения в судебно-следственной работе / Л. Волож, Н. Филин // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 2. – С. 42–47.
2. Волож Л. Врач и закон // Acta Medica. Приложение к журналу «Врачебное дело». – X. : Научная мысль, 1928. – Вып. 19: [Труд и быт советского врача]. – 92 с.

3. Волож Л. Международно-правовое значение пакта Келлога // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 22. – С. 671–673.
4. Волож Л. Ліга Націй і доктрина Монро // Вісник юстиції. – 1929. – № 4. – С. 98–101.
5. Волож Л. Міжнародно-правова характеристика радянсько-хінського конфлікту // Вісник радянської юстиції. – 1929. – № 18. – С. 527–530.
6. Волож Л. Міжнародний мандат // Вісник радянської юстиції. – 1929. – № 19. – С. 559–562.
7. Волож Л. Постійна палата міжнародної сваволі // Вісник радянської юстиції. – 1929. – № 23. – С. 694–695.
8. Волож Л. Справа Беседовського // Вісник радянської юстиції. – 1930. – № 1. – С. 18–22.
9. Волож Л. Ліга Націй і «Священний союз» (До 10 роковин існування Ліги Націй) // Вісник радянської юстиції. – 1930. – № 4. – С. 110–114.
10. Волож Л. Нотатки про міжнародне право // Вісник радянської юстиції. – 1930. – № 18. – С. 514–517.
11. Волож Л. Нотатки про міжнародне право // Вісник радянської юстиції. – 1930. – № 19. – С. 549–552.
12. Волож Л. Про капіталістичне міжнародне «право». – Х. : Вид-во ВУЦВК «Рад. Будівництво», 1933. – 134 с.
13. Волож З. Л. Право на кров' / З. Л. Волож // Вестник советской юстиции. – 1928. – № 7. – С. 214–218.
14. Алфавитный указатель адресов жителей города Харькова // Весь Харьков: адресно-справочная книга за 1926 год. 3 год издания. – Х. : Коммунист, 1926 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.otkudarodom.ua/sites/default/files/pdfs/1926_ves_harkov.pdf
15. Юридичний факультет // Енциклопедія Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eu.univ.kiev.ua/departments/yurydychnyy-fakul%60tet/>
16. Усенко І. Б. Юридичні дослідження у Всеукраїнській науковій асоціації сходознавства // Сходознавство. – 2009. – № 47. – С. 181–193.
17. Лазарь Волож // Лист свидетельских показаний № 1313904 Мемориального фонда Яд Вашем. Центральная база данных имен жертв Шоа http://yvng.yadvashem.org/nameDetails.html?language=ru&s_lastName=&s_firstName=&s_place=&itemId=1313904&ind=1&winId=null
18. Список личного состава военных трибуналов, убитых и пропавших без вести, составленный начальником отдела кадров управления военных трибуналов брига военюристом Жлобиным 03.04.1942 г. // Память народа 1941–1945 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pamyat-naroda.ru/heroes/memorial-chelovek_donesenie50661274/
19. Список потерь личного состава военных трибуналов Юго-Западного фронта за 1941 год, составленный членом коллегии ВТ СТФ полковым комис-

саром Дмитриевым 12.09.1942 г. // Память народа 1941–1945 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://pamyat-naroda.ru/heroes/memorial-chelovek_donesenie50834796/

20. Мощанский И. Б. Катастрофа под Киевом. – М. : Вече, 2011. – 256 с.

21. Печенюк І. Михайло Кирпонос: сторінки життя командувача фронту // Воєн. історія. – 2010. – № 3 (51). – С. 118–126.

22. Васильєва І. Доля генерала М. П. Кирпоноса (до 120-ї річниці від дня народження) // Київ і кияни: матеріали щоріч. наук.-практ. конф. – 2012. – Вип. 12. – С. 265–277.

23. Ніколаєва Н. Б. Репресований викладач КДУ імені Т. Шевченка, юрист Александренко Гліб Васильович // Геноцид України в ХХ столітті: Україна під окупаційними режимами: історичні реалії та постколоніальний синдром : матеріали третьої Міжнар. наук.-практ. конф., 4–5 квіт. 2014 р., м. Львів / редкол.: Л. Т. Сенік та ін. – Львів, 2015. – С. 207–227 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/politika/represovaniyvikladackduim-enitsevcenkauristaleksandrenkoglibvasilovicavtornikolaevanatalia>

24. Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Фонд 6. – Справа № 18937-ФП. – 73 арк.